

Згідно з дослідженнями С. Тимофеевой і А. Прохорова (НДІ профілактичної кардіології) [1], у крові зкурюючих студентів і школярів знайдені ті ж речовини, які були виявлені у злісних курців. Якщо школяр (або студент) не курить, але вимушений декілька років жити в одній кімнаті з курцями, в змінах його організму можна не сумніватися. Питання не повинне залишатися збоку від уваги адміністрації шкіл, деканатів, студентських рад і медсанчастин вищих навчальних закладів.

Встановлено [4]: якщо в приміщенні або транспорті накурено, у некурців (хоча й у меншому ступеню, ніж у тих, що курять):

- а) знижується працездатність;
- б) порушується координація рухів;
- в) зменшується швидкість прийняття рішень у стресових ситуаціях.

Нікотин збуджує центральну нервову систему, підвищує артеріальний тиск крові і посилює роботу серця. А загалом створює суб'єктивні відчуття підвищення працездатності, зменшення втоми, загострення уваги і легкого збудження. Саме завдяки нікотину, куріння цигарок викликає деяку стимулюючу дію на організм. Це пояснюється первинним розширенням судин головного мозку. Проте, через кілька хвилин розширення змінюється їх звуженням: від спазму страждають не тільки церебральні судини, але й коронарні судини та судини нижніх кінцівок. Облітеруючий ендартеріт судин нижніх кінцівок – класична хвороба курців. Якщо не вжити відповідних заходів, хвороба прогресує і може призвести до розвитку гангрені та ампутації стопи. Внаслідок постійного спазму судин головного мозку курці часто скаржаться на головні болі, дратівливість, швидку втомлюваність, погану пам'ять. Нікотин викликає перебої в діяльності серця, прискорення серцебиття до 85–90 ударів на хвилину в спокої, що призводить до збільшення навантаження на серце приблизно на 20 %. Окрім цього, нікотин здатний підвищувати артеріальний тиск до 25 %.

Оксид вуглецю, утворюючи з гемоглобіном крові стійкі сполуки, порушує транспортування кисню кров'ю до всіх органів і клітин, що викликає загальну гіпоксію організму. Головним споживачем кисню в організмі є головний мозок, який засвоює близько 25 % всього кисню, що потрапляє в організм. Іншими активними споживачами кисню є сітківка ока, міокард та нирки. В той же час, 8–15 % гемоглобіну крові, основною функцією якого є транспорт кисню, в організмі курців стійко заблоковані окисом вуглецю. Внаслідок цього виникає тяжка гіпоксія органів і тканин, що шкідливо впливає як в цілому на стан здоров'я, так і на розумові здібності та розумову діяльність, різко знижує фізичну працездатність.

Зі зростанням куріння серед жінок, збільшилася жіноча смертність від раку легень. Діти жінок, що палять приблизно до 11 років відстають у фізичному та розумовому розвитку.

Знайти в собі силу відмовитися від шкідливої звички, покращити стан свого здоров'я, не отруювати свій організм і оточуючих продуктами згоряння сигарети – ось мета, до якої повинен прагнути кожен курець. Лише за умов усвідомлення всього широкого спектру негативних наслідків куріння можна перебороти шкідливу звичку і зробити крок до здорового способу життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куколевский Г.М. Гигиена физкультурника. – М.: Медицина, 1971. – 80с.
2. Линець М.М., Андрієнко Г.М. Витривалість, здоров'я, працездатність. – Львів, 1993. – 132 с.
3. О политике Всемирной организации здравоохранения. “Здоровье для всех до 2000 года” // Медицинские вести, 1997. – № 1. – С. 22–23.
4. Пістун І., Хобзей М., Березовецький А. Основи безпеки життєдіяльності. Навчальний посібник для 10–11 класів. – Львів: Сполом, 2000. – 191 с.
5. Hahn D., Payne E. Focus of health. - Boston: WCB / McGraw-Hill, 1994. – 466p.

В.І. СТАХНЕВИЧ

ФОРМУВАННЯ СТАТЕВОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті аналізуються деякі наукові підходи стосовно формування статевої самосвідомості особистості.

В статье анализируются некоторые научные подходы относительно формирования полового самосознания личности.

Some scientific approaches concerning formation of sex self-consciousness of a personality

Процес формування особистості охоплює комплекс об'єктивних та суб'єктивних умов та процесів, серед яких – засвоєння особистістю певного світогляду, різноманітних знань, соціальних та професійних навичок та вмій, вироблення переконань, розвиток міжособистісних відносин, залучення її до трудової та інших видів діяльності. Віками у людей створювалось стереотипне уявлення про гідність, образ жінки і чоловіка, які досі поширюються на всіх представників тієї чи іншої статі, незалежно від їх індивідуальних особливостей і віку. Ці стереотипи стосуються як особистісних рис чоловіка і жінки, так і особливостей їх поведінки.

Поняття “гідність особистості” має велике значення у регулюванні між- особистісного спілкування сімейних відносин, відносин чоловіка і жінки.

Гідність – це ті моральні якості, які притаманні як окремим людям, так і певним соціальним інститутам, наприклад, сім’ї. Це також характерні ціннісні уявлення, які присутні у моральній свідомості та поведінці людини: правила поштового тону і норми, принципи та ідеали, поняття про добро та зло, гідність, честь і безчесність тощо.

З поняттям гідності пов’язані слова “жіночність” (*фемінність*) та “мужність” (*маскуліність*). *Жіночність* (за Тимошенко Л.М.) – це ніжність, чуйність, доброта, доброзичливість, привітність, вічність, коректність, делікатність, тактовність, стриманість, інтелігентність, вихованість, здатність розуміти іншу людину, природність, гідність, скромність, вірність, повага до оточення, тонкощі почуттів, висока моральна краса, материнська любов і альтруїзм, охайність, уміння бути господинею вдома...

Жіночність поділяється на внутрішню і зовнішню (А. Юрцині).

Під внутрішньою жіночністю розуміються особливі риси внутрішньої культури особистості жінки – тонкощі почуттів, материнська любов, співчуття до слабких людей, стриманість і скромність.

Зовнішня жіночність – м’якість і краса в рухах, охайність, уміння створювати красу в праці та побуті.

Справжня жіночність – це сплав ніжності і суворості, ласки і непохитності.

Саме “мудрість і непохитність жінки і виховують чесність чоловіка” (В. Сухомлинський).

Основні риси чоловічої гідності – мужність, духовна і фізична сила, схильність до раціональної оцінки як власних дій, так і дій інших, відповідальність за сімейний добробут, за моральне виховання, дітей, доброта, уміння знаходити спільну мову, любов і повагу оточення, суворість та вимогливість до дітей тощо.

Розрізняють такі фактори формування жіночності і мужності: характер сімейних взаємин; рівень вихованості і педагогічної просвіти батьків, старших членів сім’ї, їх моральні та інтелектуальні якості; морально-психологічний клімат у сім’ї; ступінь участі членів сім’ї в трудовій діяльності; традиції сім’ї; зацікавленість батьків у правильному вихованні дітей; освітньо-виховні заклади (починаючи з дитячих ясел...); засоби масової інформації; наукова та бульварна література; виховання, самовиховання та самоусвідомлення особистості.

Як формується жіночність та мужність? Сприйняття людини (дорослої чи дитини) відбувається крізь призму статевої належності. З перших днів життя дитини, як наголошують українські психологи Т. Говорун і О. Кікінежді, соціальне оточення відіграє вирішальну роль у вихованні особистості чоловіка чи жінки. Статеві відповідні дороговкази супроводжують дітей всюди – вдома, у дитячому садку, у закладах освіти (з книжок, з екранів телебачення). Все це соціалізує дитину. Цивілізація створила цілу систему поведінкових приписів, взірців, моделей поведінки (від одягу, манер спілкування тощо до соціальних видів діяльності), які прийняті щодо сильної та слабкої статей.

Статеві відмінності в здібностях і формуванні професійної спрямованості можна помітити вже в дитинстві за їхніми малюнками: у хлопчиків переважає переважно технічна тематика – літаки, машинки, танки, космічні кораблі, у дівчаток – природа, тато біля телевізора, а мама на кухні тощо.

Розрізняють такі суттєві психологічні розбіжності між чоловіками і жінками: дівчата переважають хлопців щодо вербальних здібностей; хлопці відрізняються більшою агресивністю, наочно-просторовими здібностями; міжпівкульні зв’язки у жінок більш чисельні і тому вони краще синтезують інформацію обох півкуль; саме цей факт пояснює феномен “жіночої інтуїції”; жінки мають більш високі показники щодо лінгвістичних функцій, пам’яті, аналітичних здібностей, психомоторики у ручному режимі, які пов’язують з відносно більшою активністю лівої півкулі мозку; переваги правої півкулі у чоловіків вирізняють їхні творчі художні здібності, дають можливість краще орієнтуватися у просторі; “жіноче” (у межах людської популяції) має забезпечити незмінність нащадків від покоління до покоління, тобто воно орієнтоване на збереження вже існуючих ознак, саме це пояснює більшу психічну стійкість жінок та усереднені параметри їх психіки; “чоловіче” пов’язане з необхідністю адаптації до нових, невідомих умов, що пояснює їхню більшу психологічну індивідуальність: серед чоловіків частіше трапляються не лише талановиті, а й психічно хворі істоти; особливості як чоловічої, так і жіночої психіки визначаються еволюційно генетичною доцільністю; жінки відрізняються філогенетичною ригідністю і онтогенетичною пластичністю: легко пристосовуються на індивідуальному рівні до зовнішнього світу, їхня поведінка біологічно детермінована; чоловіча психіка обумовлена її філогенетичною пластичністю та онтогенетичною ригідністю, що зумовлює більшу різноманітність типів чоловічої психіки та значно менші здібності до виживання у несприятливих умовах; тому ознаки виродження в будь-якій популяції спостерігаються передусім у представників чоловічої статі. Це узагальнене уявлення про типово жіночу” або типову “чоловічу” поведінку дає відповідні назви, *маскулінні та фемінні риси*.

У будь-якому з існуючих людських спільнот наявний розподіл праці між статями, специфічні для чоловіків і жінок види діяльності і соціальні функції. Соціальні норми, що визначають функції та обов’язки чоловіків і жінок у сім’ї та суспільстві, називають *статевими ролями*, а реальна поведінка, що реалізує ці нормативні очікування або орієнтоване на них, – *статеворольовою поведінкою*. Статеві роль – це комбінація всього, що робить, говорить людина, як поводить, щоб відповідати певним приписам та нормативам суспільства, чоловіки і жінки згідно фізичних, соціальних і психічних якостей – соціально-психологічні стереотипи маскуліності і фемінності прийнятих для чоловіків і жінок. Автономним аспектом

диференціювання статевих ролей є уявлення про те, чим відрізняються або повинні відрізнитися один від одного (І.Кон).

Розрізняють два підходи до пояснення статевих відмінностей чоловіка і жінки, механізмів статевої соціалізації, особливостей процесу статевої розвитку особистості. Згідно першого підходу (традиційна психоаналітична концепція) ці відмінності є вродженими, а другий підхід (теорія соціального наочіння, теорія моделювання, теорія когнітивного розвитку, нова психологія статі та ін.) їх основою вважає соціокультурне середовище.

Традиційна психоаналітична концепція, починаючи з Фрейда, у стевій диференціації перевагу віддає біологічним факторам і основним її механізмом вважає процес ідентифікації дитини з батьками. Погляди Фрейда щодо природи жінок містяться в його теорії сексуальності, яка до сьогоднішнього дня викликає великі суперечки, особливо проблема нормальної сексуальності.

Визначення понять “чоловік” і “жінка” суспільством у цілому дозволяє виокремити загальне й особливе в їхній психіці і поведінці. Поділ людей на чоловіків і жінок є глобальним й інваріантним стосовно історичного етапу, національної специфіки, культурних особливостей.

В історії психології, соціології і медицини *співіснують такі підходи* до пояснення *природи стевих відмінностей*: одні дослідники вважають, що ці відмінності вроджені, і рішення проблем у відносинах між чоловіком і жінкою – у розумінні поділяючої їхньої прірви; інші ж припускають, що соціокультурна основа відмінностей означає їхню тимчасовість, і декларують необхідність аналізу єдиної людської природи.

Стать визначається: генетично (XX - генетична формула жінки; XV - чоловіка); гормонально (нааявність чоловічих і жіночих гормонів і відмінності їхніх сполучень у чоловіків і жінок); анатомічно (існування первинних і вторинних стевих ознак); соціально (формування чоловічих з жіночих ролей, ідеалів, норм поведінки); психологічно (розвиток стевой самосвідомості); юридично (фіксація статі в актах цивільного стану).

Історія психології і медицини показує, що жодна ознака, крім самосвідомості, не є вирішальною для визначення статі, точніше, відсутність будь-якої ознаки може вплинути на стеву самосвідомість і призвести до її зміни. Психологія статі формується настільки рано, що діти не можуть цього пам'ятати, а батьки не можуть цього зафіксувати. Фактори, які є визначальними у формуванні стевой самосвідомості, з'ясувати складно, тому вони здаються вродженими для кожного з нас.

Статева самосвідомість, чи інакше статева ідентичність, у цьому випадку містить у собі такі психологічні комплекси:

- усвідомлення свого тіла як тіла людини визначеної статі;
- психологічне ототожнення себе з визначеною статтю;
- уявлення про сексуальні ролі;
- уявлення про чоловічі і жіночі ідеали.

Обидві статі подібні за цілим рядом фізіологічних характеристик. Стать - поняття не тільки біологічне, але і соціально-психологічне. Можна виховати чоловіка жінкою, а жінку чоловіком; інша справа, що норми і стереотипи суспільства розкривають конфлікт між стеву належністю і нав'язаними зразками мислення і поведінки, але обидві сторони конфлікту будуть мати соціокультурне, а не біологічне походження.

Нові моделі стевих ролей з'являються вже в XX столітті, коли суспільство дозріває до ідеї рівності статей. Модель андрогінної поведінки є найбільш ефективною в існуванні сучасної сім'ї, не протиставлення одне одному, а доповнення, взаємозамінність стевих ролей у сім'ї, андрогінності психологічних властивостей та рівноцінності чоловіків та жінок у всіх сферах людського буття. Андрогінність поєднує високий розвиток маскулінних та фемінних якостей в одній особі незалежно від статі. Андрогінність позитивно корелює з упевненістю в собі, здатністю до виконання будь-яких сімейних та професійних ролей, повноцінною реалізацією людини у всіх сферах діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Говорун Т., Кікінежди О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. Навч. посібник. – Тернопіль, 1999. – 384 с.
2. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб., 2002. – 544 с.
3. Маркова О.Ю. Психология пола и возраста: Учеб. Пособие. – СПб., 2000. – 68 с.

5

С.А. СТУПНИЦЬКА

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЕТІОЛОГІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ВРОДЖЕНОЇ М'ЯЗОВОЇ КРИВОШИЇ

Стаття присвячена проблемі вродженої м'язової кривошиї та реабілітації дітей першого року життя з даною патологією.

Статья посвящена проблеме врожденной мышечной кривошеи и реабилитации детей первого года жизни с данной патологией.